

TIESĪBU HARMONIZĀCIJA BALTIJAS JŪRAS REĢIONĀ PĒC ES PAPLAŠINĀŠANĀS

**2007. gada starptautiskās zinātniskās
konferences rakstu krājums**

UDK 34(4)(063)
Ti213

Tiesību harmonizācija Baltijas jūras reģionā pēc ES paplašināšanās.
2007. gada starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums

Latviešu valodas tekstu literārā redaktore **Ruta Puriņa**
Angļu valodas tekstu literārais redaktors **Imants Mežaraups**
Maketu un vāku veidojusi **Ieva Tiltiņa**

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Latvijas Universitātes atļauja.
Citējot atsauce uz izdevumu obligāta.

© Latvijas Universitāte, 2012

ISBN 978-9984-45-531-0

PIEMĒROJAMĀS TIESĪBU NORMAS STARPTAUTISKAJAM ŠĶĪRĒJTIESAS PROCESAM

Saskaņā ar šķīrējtiesas procesuālajām tiesību normām tiek noteikta šķīrējtiesas pakļautība un strīda izšķiršanas kārtība, tāpēc šīs normas ir viens no galvenajiem elementiem šķīrējtiesas procesā. To izvēle ir atbildīgs process pusēm vai arbitriem.

Lai labāk raksturotu jautājumu, cik būtiski pusēm ir vienoties par piemērojamām procesuālajām tiesību normām un cik plašas ir interpretācijas iespējas, izvēloties tās, analizēšu hipotētisku lietu, ņemot vērā salīdzinošās tiesības, judikatūru un teoriju.

Ārzonās inkorporēta kompānija cēla prasību pret Lietuvā inkorporētu kompāniju par zaudējumu piedziņu (turpmāk – *X lieta*). Puses savā komercīgumā, kas sastādīts angļu valodā, ir ietvērušas šķīrējtiesas klauzulu, kurā vienojušās tikai par strīda izskatīšanu noteiktā šķīrējtiesā Rīgā, Latvijā, trīs šķīrējtiesnešu sastāvā.

Minētā šķīrējtiesas lieta atbilst starptautiska procesa raksturojumam, jo puses ir ar dažādu domicilu, kā arī process notiek trešā valstī¹. Tādējādi, lemjot jautājumus par piemērojamām tiesību normām, tai skaitā procesuālajām, un par šķīrējtiesas procesa valodu, šķīrējtiesas sastāvam ir jāņem vērā šī specifika, tomēr tas arī paplašina piemērojamo tiesību normu loku. Tieši tāpēc, abstrakti iedomājoties viedokļu apmaiņu šķīrējtiesas rīcības sēdē, nav grūti secināt, ka katram šķīrējtiesnesim par piemērojamām tiesību normām var būt sava atšķirīga pozīcija, kas balstīta gan uz juridisko tradīciju, kuru pārstāv katrs šķīrējtiesnesis, gan arī uz starptautisko praksi un starptautiskajās arbitražas tiesībās pazīstamām teorijām. Galvenās no tām ir analizētas turpmāk.

Lex loci arbitri

Acīmredzot jebkurā līdzīgā šķīrējtiesas procesā šķīrējtiesas sastāvā būs šķīrējtiesnesis, kas uzskatīs, ka gadījumā, ja puses šķīrējtiesas līgumā nav vienojušās par piemērojamām procesuālajām normām, ir automātiski jāpiemēro šķīrējtiesas vietas nacionālais likums. *X lietā* process notiek Latvijā, tāpēc būtu jāpiemēro Latvijas Civilprocesa likums.

Doktrīna – ja puses nav noteikušas šķīrējtiesas procesam piemērojamo likumu, tam var piemērot šķīrējtiesas procesa vietas likumu (latīņu val. – *lex loci arbitri*), ir nostiprināta gan praksē, gan teorijā². Stipru šo doktrīnu padara tas, ka tā ir inkorporēta arī 1958. gada Ņujorkas Konvencijas par ārvalstu šķīrējtiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu (Ņujorkas Konvencijas) 5. panta pirmās daļas «d» punktā, proti, nosakot, ka šķīrējtiesas nolēmumu var neatzīt un neizpildīt, ja viena puse pierāda, ka šķīrējtiesas sastāvs netika iecelts vai šķīrējtiesas process nenotika saskaņā ar pušu vienošanos, bet, ja šādas vienošanās nav, – saskaņā ar tās valsts likumu, kurā notika šķīrējtiesas process.

Tātad, pusēm izvēloties strīda izšķiršanu neitrālā forumā, ir jārēķinās, ka puses izvēlas arī tiesisko režīmu, kas var tikt piemērots viņu procesam. Piemērojot šķīrējtiesas vietas nacionālo likumu kā bāzi procesam, arbitražas nolēmums iegūst nacionalitāti, tāpēc to ir vieglāk izpildīt.

Šķirējtiesas vietas procesa likuma piemērošana ir ērta, tomēr pilnīgi nesasaistītu tiesību piemērošana ne vienmēr ir pareizais risinājums. Piemēram, šķirējtiesnesis var nebūt no šķirējtiesas procesa izskatīšanas vietas, līdz ar to procesuālo likumu var nepārzināt, vai arī puses ir nejauši izvēlējušās šķirējtiesas vietu. Tāpēc šī pieeja ir ļoti kritizēta³, jo tiek uzskatīta par novecojušu un neatbilstošu starptautiskā arbitražas procesā. Neskatoties uz to, daudzas nacionālās sistēmas noteic, ka ir obligāti jāpiemēro šķirējtiesas vietas nacionālie procesuālie likumi. Piemēram, Gvatemalas nacionālais likums noteic, ka šķirējtiesas procesam ir jānotiek saskaņā ar Civilo un komerciālo procesa kodeksu un to nevar modificēt ar pušu vienošanos⁴. Tas gan vedina uz jautājumu, vai šāda strikta pieeja nepārkāpj fundamentālu tiesību principu par pušu autonomiju.

Kā minēts, *X lietā* puses savā šķirējtiesas līgumā nav vienojušās par valodu, kādā norisināsies process. Tā kā piemērojamās procesuālās tiesības nosaka valodas izvēli, pēc *lex loci arbitri* doktrīnas, piemērojot Latvijas Civilprocesa likuma 509. pantu, par procesa valodu *X lietā* var tikt noteikta latviešu valoda⁵. Tomēr šāda pieeja isti neatbilst starptautiski pieņemtajai teorijai un dominējošam viedoklim, proti, parasti par šķirējtiesas valodu izvēlas to, kurā ir sastādīts šķirējtiesas līgums⁶, šajā gadījumā – angļu valodā.

Procesuālās normas pēc šķirējtiesas sastāva izvēles

Ņemot vērā iespējamās pretrunas starp *lex loci arbitri* un pušu nodomu, pēdējos gados modernā procesā mēģina atteikties no šādas automātiskas procesuālo normu izvēles un nodot tiesības arbitriem pašiem izvēlēties normas, kas vislabāk atbilstu konkrētai lietai.

Šāds princips ir inkorporēts arī starptautiskos instrumentos, piemēram, 1961. gada Eiropas Konvencijas par Starptautisko komercšķirējtiesu (turpmāk – Ženēvas Konvencija) 4. panta 1. daļa norāda uz pušu brīvību izvēlēties šķirējtiesnesus, noteikt šķirējtiesas norises vietu un noteikt procesa kārtību, bet, ja puses nespēj par to vienoties, šķirējtiesas sastāvs nosaka iztrūkstošos elementus, un, ja tad vēl nav iespējams vienoties, speciāli nozīmētā komisija veic šīs funkcijas⁷.

Tā kā Ņujorkas Konvencijā iestrādāt grozījumus nav vienkārši, kā zināmi papildinājumi un norādes uz «jauno skolu» tika iestrādāti UNCITRAL Starptautiskās komercšķirējtiesas parauglikuma (turpmāk – UNCITRAL Parauglikums) 19. pantā, kas noteic, ka tad, ja puses nav vienojušās par procesam piemērojamām normām, to nosaka šķirējtiesas sastāvs pēc sava ieskata. Šādu pieeju savos normatīvajos tiesību aktos ir pārņēmušas dažas Eiropas valstis⁸, jo UNCITRAL Parauglikumu ņem par pamatu, izstrādājot nacionālos tiesību instrumentus.

Šķirējtiesas sastāvs, nosakot procesuālās tiesību normas, izvērtēs gan pušu nodomu, gan normu atbilstību konkrētam procesam, izvēlēsies piemērotākās un atbilstošākās tiesību normas. Šķirējtiesnesiem ir šādas alternatīvas.

A. *Lex loci arbitri*

Dodot brīvību tribunālam izvēlēties piemērojamo procesuālo likumu, var tikt atkal piemērots *lex loci arbitri* likums. Piemēram, *Sapphire* lietā puses nevienojās par procesa vietu un piemērojamām procesuālām normām, kā to noteica koncesiju līgumā ietvertā šķirējtiesas klauzula, tādējādi atstājot to arbitra ziņā⁹. Arbitrs noteica, ka pat tad, ja viņa lēmums par vietu un procesuālo likumu nesaskan ar pušu nodoma interpretāciju, vislabākā izvēle šķirējtiesas vietai ir Šveice, līdz ar to ir jāpiemēro konkrētā kantona procesuālais likums. Šveice kā šķirējtiesas vieta tika izvēlēta arī tāpēc, ka šķirējtiesneša domicils bija Lozanna.

B. Starptautiskās tiesības

Lietās, kur viena puse ir valsts vai tās aģentūra, ir visvieglāk atrast piemērotākās tiesību normas, kam nav nacionāls raksturs, jo pastāv viedoklis, ka, piešķirot nacionalitāti šķīrējtiesas nolēmumiem šādās lietās, tas būtu pretrunā ar valsts jurisdikcijas imunitātes principu, un vienas valsts likumu nevar piemērot otram valstij¹⁰.

Starptautiskajās tiesībās ir labi pazīstama *Aramco* lieta¹¹, kurā šķīrējtiesas sastāvs, kas atradās Ženēvā, lēma, ka, tā kā viena no pusēm ir valsts (Saūda Arābija), starptautiskās tiesības ir tās, kas regulē šo arbitražu, nevis Ženēvas kantons vai cits lokālais likums. Tribunāls noteica, ka šādu arbitražu var regulēt tikai un vienīgi starptautiskās tiesības, līdz ar to pēc analogijas ir piemērojams Konvencijas projekts «Par arbitražas procesu»¹².

Šobrīd minētais Konvencijas projekts ir pārtapis par arbitražas procesa Parauglikumu¹³, kas ir apstiprināts Apvienoto Nāciju Ģenerālasamblējā ar rezolūciju Nr. 1262(XIII) 1958. gada 14. novembrī. Parauglikums nosaka procesuālos principus, kas regulē arbitražas procesu starp divām valstīm, un, kā secināms, var pēc analogijas tikt piemērots arī «valsts līgumu» arbitražās. Tā 11. pants noteic: ja puses nav vienojušās par piemērojamām procesa normām, tribunāls ir kompetents tos formulēt un sastādīt procesuālos noteikumus. Šādi noteikumi var izrietēt no starptautiskiem principiem, vispārējiem tiesību principiem, kā arī starptautiskajām tirdzniecības paražām¹⁴.

Savukārt citā lietā, kurā viena puse bija valsts (Lībija), arbitrs nepiekrita *Aramco* arbitru argumentācijai, uzskatot, ka nacionālo procesuālo tiesību piemērošana starptautiskā arbitražā neaizskar valsts puses privilēģijas¹⁵. Turklāt arbitražas nolēmumam, kam nav nacionalitātes (tieši tas ir gadījumā, kad tam piemēro starptautiskās tiesības), efektivitāte ir salīdzinoši mazāka nekā nolēmumam, kas pamatots ar specifiskas tiesību sistēmas procesuālo likumu, tādējādi iegūstot nacionalitāti¹⁶. Tā kā arbitražas vieta bija Kopenhāgena, tribunāls nosprieda, ka nolēmumam ir jābūt «dāņu», t. i., skatīja lietu saskaņā ar Dānijas procesuālo likumu.

Tomēr attiecībā uz strīdiem, kuru puses ir privātpersonas, šādas alternatīvas – starptautiskās tiesības – nav piemērojamas, un praksē strīdas, vai pastāv šādas supranacionālās tiesību normas¹⁷, līdz ar to atstājot puses atkal nacionālo tiesību izvēles priekšā.

C. Ārvalsts procesuālais likums

Ja tiek uzskatīts, ka šķīrējtiesas procesa vietas likums ir nepiemērots šķīrējtiesas procesam, puses var vienoties par ārvalsts procesuālā likuma piemērošanu. Tomēr tas rada ļoti sarežģītu situāciju. Praksē tiesas ir atzinušas, ka, protams, likums neaizliedz pusēm vienoties par šķīrējtiesas vietu un par citas vietas procesuālo likumu, tomēr šāda prakse nav bieža, un tas ir saprotami, jo lietas spriešana kļūst sarežģīta un nepraktiska¹⁸. Turklāt jebkurā gadījumā nevarēs tikt ignorēti obligātie nosacījumi, kas ietverti nacionālajā procesuālajā likumā šķīrējtiesas procesa vietā, līdz ar to būs jāievēro divi procesuālie likumi un atsevišķos gadījumos tiesa var neuzņemt priekš par svešas jurisdikcijas procesuālo likumu¹⁹.

D. Strīda būtību regulējošās normas jeb *lex mercatoria*

Atsevišķās lietās par piemērotākiem likumiem arbitri ir atzinuši likumus, kas piemērojas strīda būtībai²⁰, tomēr arvien biežāk tiek atzīts, ka šķīrējtiesas process nav obligāti jāregulē tām pašām tiesību normām, kuras regulē strīdu pēc būtības. Šāda pieeja garantē arī šķīrējtiesas līguma autonomijas principa pilnīgu piemērošanu, turklāt, ņemot vērā starptautisko darījumu specifisko dabu, tiek piemērotas arī īpašas starptautiskās tiesību normas, kuras pārsvarā ir materiāltiesiskas. Piemēram, ANO Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem, kas nesatur procesuālas normas.

Par piemērotākām piemērojamām normām tiek sauktas arī *lex mercatoria* attiecībā uz arbitražas procesu²¹, tādējādi īpaši uzsverot starptautiskās šķīrējtiesas sprieduma anacionalitāti (bez nacionalitātes), tomēr, līdzīgi kā starptautiskās tirdzniecības tiesības, *lex mercatoria* robežas ir plašas un izpratne par to saturu un apjomu dažāda, kā arī nav īsti skaidrs, vai *lex mercatoria* ir nostiprinājies procesuālajās tiesībās un kādās tieši. Satversmes tiesa Latvijā teorētiski ir nostiprinājusi atziņu, ka pastāv *lex mercatoria* procesuālās normas:

«Satversmes tiesa noraida Pieteicēja argumentu, ka par šķīrējtiesas procesa regulējuma trūkumu uzskatāma tādu prasību neesamība, kuras noteiktu, ka spriedumam jābūt pamatotam ar, pēc Pieteicēja domām, Latvijas materiālo un procesuālo tiesību normām. Gluži otrādi – viena no šāda procesa priekšrocībām ir iespēja vienoties, ka strīdu šķīrējtiesa izšķirs kā samierinātājs (*amiable compositeur*) vai saskaņā ar «taisnīgo un labo» (*ex aequo et bono*), vai arī pamatojoties uz starptautiskās tirdzniecības paražām (*lex mercatoria*).²²»

Vēl vairāk, Satversmes tiesa noteica, ka pat nacionālajā procesā un attiecībā arī uz procesuālo likumu nav obligāti jāpiemēro nacionālās tiesības, lai gan praksē juristi isti vēl nav gatavi tik modernai pieejai.

Epriekš minētās alternatīvas, kas ir iedotas arbitru rokās, kad puses pašas nav vienojušās par piemērojamo procesuālo likumu, ir piemērojamas specifiskos gadījumos, vēl vairāk – tās tiek kritizētas un nevienādi piemērotas praksē. Kā galvenais arguments tiek minēts, ka kādas puses nacionālais procesuālais likums ir tikpat nepiemērots kā *lex loci arbitri*, jo neatbilst pušu nodomam vai procesa būtībai, kā arī izvēlētais nacionālais likums var neatpoguļot starptautiskās arbitražas specifiku. Līdz ar to *X lietā* šķīrējtiesas tribunāls nonāk strupceļā arī procesa valodas izvēles dēļ. Strīdus gadījumā, protams, var piemērot vairākas valodas, kas atbilstu konkrētam procesam, tomēr tas paaugstinātu izmaksas, ar kurām, iespējams, procesa dalībnieki nav rēķinājušies, kā arī var radīt zināmas pretrunas, piemēram, ja šķīrējtiesas nolūmums sastādīts divās valodās.

Ja tā, kāda tad ir vēl šķīrējtiesnešu iespēja *X lietā* vai līdzīgās lietās. Pastāv vēl kāda alternatīva, kas ir vispiemērotākā jebkuram šķīrējtiesas procesam, arī *X lietā*.

Šķīrējtiesas reglaments

Tā kā tiek nostiprināts viedoklis, ka starptautiskai arbitražai ir jāklūst arvien neatkarīgāka no kāda nacionālā likuma²³ un pat jāierobežo šķīrējtiesas vietas likuma piemērošana starptautiskai šķīrējtiesai²⁴, ja puses nav vienojušās par procesuālajām tiesībām, labākais risinājums ir piemērot izvēlētās šķīrējtiesas institūcijas reglamentu. Proti, ja puses ir vienojušās par kādas konkrētas šķīrējtiesas institūcijas noteikumiem (reglamentiem), pieņemams, ka tās ir izvēlējušās privātu kodeksu, tāpēc šķīrējtiesas vietas likumam nebūtu jāiejaucas²⁵.

Sākot ar pagājušā gadsimta 70. gadiem, praksē nelabprāt piemēro *lex loci arbitri* principu, tāpēc izveidojās jauna alternatīva – delokalizācijas teorija²⁶, kas nostiprina principu: ja puses nav vienojušās par piemērojamām procesuālajām normām, nav obligāti jāveic piesaiste pie strīda izšķiršanas vietas nacionālā likuma, bet jāpiemēro piemērotākās normas, t. i., reglaments. Par labu šādai teorijai nepārprotami runā tas, ka šķīrējtiesu institūciju reglamenti ir pietiekošs avots, precīzs juridisko noteikumu kopums, kas radīts tieši starptautiskai arbitražai.

Tāpat pozitīvi ir tas, ka, analizējot šo teoriju, ir atzīts, ka tā nav pretrunā ar Ņujorkas Konvenciju, kas nostiprina šķīrējtiesu institūciju tiesības pieņemt lēmumus, tātad saskaņā arī ar tās reglamentu²⁷. Šāda interpretācija ir ārkārtīgi plaša, bet nepieciešama, lai vienu no pasaulē populārākām konvencijām pielāgotu mūsdienām.

Arī šķīrējtiesu reglamentos gandrīz vienmēr ir noteikts: ja puses vienojušās par strīda izskatīšanu šajā šķīrējtiesā, bet nav noteikušas, pēc kādiem noteikumiem strīds izšķirams, uzskatāms, ka tās vienojušās par šīs šķīrējtiesas reglamenta piemērošanu²⁸.

Vēl vairāk, pēdējā laikā ir stingra pozīcija, ka **arbitrāžas reglamentu ir prioritāri pār citiem avotiem**. To apstiprina arī Ženēvas Konvencija, jo nemin nacionālo procesuālo likumu un tieši noteic, ka šķīrējtiesas līguma puses var brīvi iesniegt savus strīdus pastāvīgai šķīrējtiesas institūcijai; šīnī gadījumā šķīrējtiesas tiesvedība notiek saskaņā ar minētās institūcijas noteikumiem²⁹. Saskaņā ar Ženēvas Konvencijas «tēvu» ideju pusēm netiek uzspiests nacionālais procesuālais likums³⁰.

Piemērojot Ženēvas Konvenciju, Luksenburgas tiesa kā norādītā institūcija noteica ne tikai šķīrējtiesas sastāva priekšsēdētāju, šķīrējtiesas vietu (Luksenburgu), bet arī, ka procesuālie noteikumi ir ICC reglaments³¹.

Šāds prioritārs spēks ir piešķirts ne tikai ar Ženēvas Konvenciju, bet arī ar atsevišķiem nacionāliem likumiem, piemēram, Šveicē³², Francijā³³ un Anglijā³⁴.

Francijā šādu pieeju ir apstiprinājusi arī tiesa³⁵, nosakot, ka šķīrējtiesas reglaments, par kuru ir vienojušās puses šķīrējtiesas līgumā, ir viņu procesuālais likums. Ņemot vērā šo praksi, ICC šķīrējtiesa savā reglamentā ir ietvērusi līdzīgu noteikumu: procesam piemērojams reglaments, bet jautājumus, kurus tas neregulē, arbitrāžas tribunāls nosaka saskaņā ar nacionālo likumu³⁶.

Citā spriedumā Lords Kuks noteica, ka nacionālais *curia* likums arbitrāžā nav svarīgs, jo AAA Reglaments var tikt uzskatīts par kodeksu, kas norāda uz atbildēm, lai taisītu pamatotu spriedumu³⁷ lietā starp pusēm no Turcijas un Bahamu salām, bet ar šķīrējtiesas vietu – Maiami, ASV³⁸.

Savukārt, ja starptautiskais process notiek Latvijā, nacionālais likums teorētiski atļauj pamatoties tikai uz šķīrējtiesas reglamentu, jo Civilprocesa likumā ir gan nostiprinātas tiesības pusēm brīvi vienoties par procesu³⁹, gan arī ietvertas atsevišķas normas par reglamentā obligāti ietveramiem jautājumiem⁴⁰. Likums tieši norāda: ja puses ir vienojušās par strīda nodošanu izšķiršanai pastāvīgā šķīrējtiesā, bet nav vienojušās par šķīrējtiesas procesa kārtību, strīdu izšķir saskaņā ar pastāvīgās šķīrējtiesas reglamentu, bet *ad hoc* šķīrējtiesā arbitri nosaka šo kārtību⁴¹. Arī spriedumā saskaņā ar likumu nav obligāti jānorāda piemērojamais likums⁴².

Latvijā viens no izpildu rakstu izsniegšanas atteikuma pamatiem ir, ja šķīrējtiesa netiek izveidota vai šķīrējtiesas process nenotiek atbilstoši šķīrējtiesas līguma vai Civilprocesa likuma D daļas noteikumiem⁴³, tātad ir dotas divas alternatīvas, kas liek prezumēt: ja šķīrējtiesas līgumā ir noteikta konkrēta šķīrējtiesas institūcija, kurai ir imperatīvajām tiesību normām atbilstošs reglaments, lieta var tikt izskatīta, piemērojot šo reglamentu kā privātus procesuālus noteikumus.

Tātad var secināt, ka delokalizācijas teorija ir nostiprināta arī Latvijā un nekas ne-traucē piemērot *X lietā* konkrētās šķīrējtiesas reglamentu.

Tomēr teorijai, ka procesu var regulēt arī ar citu sistēmu, ko izvēlas puses vai arbitrs⁴⁴, ir pretinieki, kas uzskata, ka process ir jāregulē ne tikai ar noteikumiem (*rule of law*), bet arī ar likumiem (*law*).⁴⁵ Tāpat, ja reglaments neregulē kādu jautājumu, šķīrējtiesnesi var piedāvāt savu risinājumu, uzklausat pušu viedokli, bet bieži vien šādi robi tiek aizpildīti ar likumdošanas palīdzību.

Neapšaubāmi, reglaments piemērojams tik tālu, cik nav jāiesaista procesā valsts tiesa, piemēram, kā daudzās valstīs, izmantojot procesā piešķirtās tiesības, tiesa var izprasīt pierādījumus, iecelt šķīrējtiesnesi, nodrošināt prasību u. c. Tāpat, pārskatot šķīrējtiesas nolikumu nacionālajā tiesā⁴⁶, nacionālos likumus nevar ignorēt, sevišķi tad, ja prasība pārskatīt šķīrējtiesas spriedumu tiek iesniegta tieši tās valsts tiesā, kur noticis šķīrējtiesas process.

Šķirējtiesas sastāvam, izvērtējot pušu vienošanos par strīda izšķiršanu šķirējtiesā un ņemot vērā jaunākās tendences starptautiskajās arbitrāžas tiesībās, *X lietā* nebūtu jāpiemēro Civilprocesa likums, bet gan pušu izvēlētais šķirējtiesas institūcijas reglaments. Pirmkārt jau tādēļ, ka *X lieta* ir starptautiska, tātad neatkarīga no jebkāda nacionāla likuma, puses nav no Latvijas un līguma priekšmets nav saistīts ar Latviju, nolēmuma atzišana un izpilde visdrīzāk notiks citā valstī. Cita nacionālā likuma vai *lex mercatoria* piemērošana procesā var sarežģīt lietas izskatīšanu.

Tā kā *X lietā* ir noskaidrotas piemērojamās procesuālās normas, saskaņā ar pušu izvēlēto šķirējtiesas reglamentu var noteikt procesam piemērojamo valodu. Vispārattīta prakse šādos reglamentos ir šāda: ja puses nav vienojušās par šķirējtiesas procesa valodu šķirējtiesas līgumā, šķirējtiesas sastāvs izlemj šo jautājumu pēc pušu viedokļu noskaidrošanas⁴⁷. Princips, ka šķirējtiesas sastāvs ir brīvs noteikt procesa valodu, ir nostiprināts gan UNCITRAL Parauglikuma 22. pantā, gan arī citu valstu nacionālajos likumos⁴⁸. Tāpēc *X lietā* šķirējtiesas tribunāls, noskaidrojot pušu viedokli un ņemot vērā praksi un teoriju, izvēlas arī piemērotāko valodu – šajā gadījumā tā būtu angļu valoda, jo šķirējtiesas līgums ir sastādīts šajā valodā, visas sarakste starp pusēm ir bijusi angļu valodā, bet savukārt latviešu valodai nav nekādas saistības ne ar darījumu, ne arī ar pušu nacionalitāti un domicilu.⁴⁹

Secinājumi

Pēc jaunākām tendencēm pieeja, ka valsts procesuālais likums automātiski tiek piemērots šķirējtiesas procesam, kas notiek tās valsts teritorijā, nav absolūta un nav obligāta, sevišķi tad, ja puses un to darījums nav saistīts ar šo nacionālo tiesību sistēmu. Ja tiek konceptuāli akceptēta teorija par to, ka var piemērot ne tikai likumus, bet arī noteikumus kā pamatavotus, tad vislabākais risinājums šķirējtiesas sastāvam gadījumos, kad puses nav vienojušās par piemērojamām procesuālajām normām, ir piemērot konkrētās un izvēlētais šķirējtiesas institūcijas reglamentu.

Atsauces un piezīmes

- ¹ UNCITRAL Starptautiskās šķirējtiesas Parauglikumā 1.3. pants noteic, ka šķirējtiesa ir starptautiska ne tikai tad, ja šķirējtiesas līguma pušu komercvieta ir dažādās valstīs, bet arī tad, ja šķirējtiesas vieta vai vieta, kurā ievērojama daļa saistību jāizpilda, vai vieta, ar kuru visciešāk saistīts strīds, bet arī puses ir tieši pielīgušas, ka šķirējtiesas līgums saistīts ar vairākām valstīm. Palīgavotos definīcija «starptautisks» ir stipri plašāka nekā nacionālajos vai starptautiskajos tiesību aktos ietvertā, piemēram, franču profesors Emanuels Gaillard (*Emanuel Gaillard*) papildus jau iepriekš minētajiem ir norādījis uz vēl citiem starptautiskajiem elementiem, piemēram,
  - (1) šķirējtiesnešu nacionalitāte un dzīvesvieta;
  - (2) pušu nacionalitāte;
  - (3) šķirējtiesas institūcijas atrašanās vieta;
  - (4) vieta, kur šķirējtiesas spriedums tiks izpildīts;
  - (5) tiesību normas, kas tiek piemērotas šķirējtiesas procesam;
  - (6) tiesību normas, kas tiek piemērotas strīdam (Fouchard, Gaillard, Goldman. *On International Commercial Arbitration*. The Hague/Boston/London: Kluwer Law International, 1999, 86. §).
- ² *James Miller & Partners v. Whitworth Street Estates (Manchester) Ltd.* [1970]. AC 583. Sk. lietas: *Alsing Trading Co. Ltd. & Svenska Tandsticks Aktiebolaget v. The Greek State award* [1954]; *Sapphire Int'l Petroleum Ltd v. National Iranian Oil Co.*, «BP (Exploration CO. Libya) Ltd. Libyan Arab Republic».
- ³ Fouchard, Gaillard, Goldman: *On International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International, The Hague/Boston/London, 1183. §.
- ⁴ Guatemala Code of Civil and Commercial Procedure, Article 288, citēts *Born, G. A.* *International Commercial Arbitration*, 2001, p. 416.
- ⁵ 509. panta 1. daļa, process šķirējtiesā notiek valsts valodā. Citā valodā process var notikt, ja par to ir vienojušās puses.
- ⁶ Fouchard, Gaillard, Goldman: *On International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International, The Hague/Boston/London, 1244. §.

- ⁷ Konvencijas 4. panta 4 daļas (d) noteic, ka, saņemot prasību, prezidents vai Speciālā Komiteja pēc nepieciešamības ir tiesīga: noteikt tieši vai atsaucoties uz pastāvīgo šķīrējtiesas institūciju statūtiem un noteikumiem procesa kārtības noteikumus, pēc kuriem vadīties šķīrējtiesnesim (-šiem), gadījumā, ja šķīrējtiesneši jau nav tos noteikuši, pamatojoties uz to, ka tie nav bijuši ietverti nevienā līgumā starp pusēm.
- ⁸ Francija (sk.: *Civilprocesa kodeksa* 1494. p.), Šveice (sk.: *Starptautisko privāttiesību statūtu* 182. p.), Nīderlande (sk.: *Civilprocesa kodeksa* 1036. p.).
- ⁹ *Ad hoc* lieta: *Sapphire International Petroleum Ltd. v. National Iranian Oil Company*, 1963. *International Law Review*, 1963, p. 169.
- ¹⁰ Sk.: *Ad hoc* lieta: *Texaco Overseas Petroleum Company (US), California Asiatic Oil Company. V. The Government of the Libyan Arab Republic*, 1977. g. 19. janvāris. *Yearbook Commercial Arbitration*, 1979, p. 177.
- ¹¹ Saudi Arabia v. Arabian American Oil Company (Aramco), 27 *International Law Reports* (1963), p. 117. Pazīstama šī lieta ir ar vairākām fundamentālām atziņām, piemēram, interpretējot Koncesiju līgumu, arbitražā noteica, ka piemērojamais likums, kas nosaka koncesijas līguma spēkā esamību, ir Hanbali musulmaņu skolas likums, tomēr, interpretējot līgumu, tas nevar tikt piemērots viens pats, jo «līguma interpretācijai nevar piemērot tikai stingrus noteikumus, tā drīzāk ir māksla, ko regulē loģikas un vispārējā saprāta principi, kuri ved pie līguma noteikumu adaptācijas lietas faktiem». Sk. 172. lpp.
- ¹² Saudi Arabia v. Arabian American Oil Company (Aramco). *International Law Reports*, Vol. 27, 1963, p. 156.
- ¹³ Model Rules on Arbitral Procedure, adopted by the International Law commission and United Nations 1958. Pieejams: http://untreaty.un.org/ilc/guide/10_1.htm
- ¹⁴ Resolution on Arbitration Between States, State Enterprises or State Entities, and Foreign Enterprises. The Institute of International Law, adopted at Santiago, 1989. g. 12. septembrī.
- ¹⁵ *Ad hoc* lieta: *British Petroleum Company (Lybia) v. The Government of the Libyan Arab Republic*, *International Law Reports*, Vol. 53, 1979, p. 297–388.
- ¹⁶ Turpat, p. 147.
- ¹⁷ Sk.: *Somrnarajah, M.* Supremacy of the Renegotiation Clause in International Contracts. *Journal of International Arbitration*, Vol. 5, No. 2 (1988), p. 97–114.
- ¹⁸ *House of Lord* lieta: *Naviera Amazonia Paruana SA v. Compania Internacional de Seguros de Peru*, 1998, 1. *Lloyd's Report*, p. 116.
- ¹⁹ *Loumiet, C.* Florida International Arbitration Act, 26 ILM949, 1987, p. 952.
- ²⁰ ICC lieta No. 5029, 1986. gads. *Yearbook of Commercial Arbitration*, Vol. XII, 1987, p. 113–123.
- ²¹ Sk.: *Rensmann, T.* Anational Arbitral Awards Legal Phenomenon or Academic Phantom? *Journal of International Arbitration*, Vol. 15, No. 2 (1998), p. 37–66.
- ²² Par Civilprocesa likuma 132. panta pirmās daļas 3. punkta un 223. panta 6. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam: Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2004–10–01. *Latvijas Vēstnesis*, 2005. g. 18. janvāris, Nr. 3167, secinājuma daļas 5. punkts 8.2.
- ²³ Fouchard, Gaillard, Goldman: *On International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International, The Hague/Boston London, 82. §.
- ²⁴ *Pellonpaa, M., Caron, D. David.* The UNICTRAL Arbitration Rules as Interpreted and Applied. Helsinki: Finnish Lawyer's Publishing, 1994, p. 63.
- ²⁵ *Redfern, A. & Hunter, M.* Law and Practice of International Commercial Arbitration (2nd ed.) London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 76.
- ²⁶ *Redfern et al.* Law and Practice of International Commercial Arbitration (2nd ed.) London: Sweet & Maxwell, 2003, § 2–15, p. 89.
- ²⁷ Fouchard, Gaillard, Goldman: *On International Commercial Arbitration*. Kluwer Law International, The Hague/Boston/London, 253. § par Ņujorkas Konvencijas 1. panta 2. daļu. Termins «šķīrējtiesas nolēmumi» neaptver tikai tos šķīrējtiesas nolēmumus, ko pieņēmuši katrā atsevišķā lietā ieceltie šķīrējtiesneši, bet arī to pastāvīgo šķīrējtiesas orgānu pieņemtus nolēmumus, pie kuriem puses griezkušās.
- ²⁸ Šveices Starptautiskās arbitražas reglamenta 1. pants, Starptautiskās Tirdzniecības kameras Arbitražas reglamenta 1. pants, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras šķīrējtiesas reglamenta 1. pants.
- ²⁹ 4. panta, 1. daļas (a) punkts.
- ³⁰ *Hacher, D. T.* European Convention on International Commercial Arbitration of 1961. *Yearbook Commercial Arbitration Yearbook XX*, 1995, p. 1020.
- ³¹ Case of Tribunal d'arrondissement de Luxembourg, 7 June 1993. *Yearbook of Commercial Arbitration XX*, 1995, p. 1067.
- ³² 24. pants, International Arbitration Convention, 1969. Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/switzerland.international.arbitration.convention.1969/24.html>
- ³³ 1495. p. New Code of Civil Procedure Law. Pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/france.arbitration.code.of.civil.procedure.1981/>

- ³⁴ English Arbitration Statute Sec. 4.
- ³⁵ Cour d'appel de Paris (1reCh. suppl.), 26 avril 1985, Cour d'appel de Paris (1reChambre suppl.), 29 novembre 1985 Kluwerarbitration.com datubāze.
- ³⁶ Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce (in force as from 1 January 1998), p. 15.
- ³⁷ The Bay Hotel v. Cavalier Construction Co Ltd. UKPC 34 (2001) appeal No. 32.
- ³⁸ Lieta tika pārsūdzēta, un tiesa atzina, ka papildus tomēr piemērojams ir Amerikas likums. Pieejams: <http://www.privacy-council.org.uk/output/Page50.asp>
- ³⁹ 506. pants.
- ⁴⁰ 486. ¹. pants noteic, ka šķīrējtiesas reglamentam bez citas informācijas ir jāsaturs strīda izšķiršanas kārtības un citi procesuālie jautājumi, kas nav pretrunā ar likumu.
- ⁴¹ 506. panta 2. daļa.
- ⁴² 530. pants.
- ⁴³ 536. pants.
- ⁴⁴ Toope, S. Mixed International Arbitration, Grotius Publications Ltd. 1990, p. 41.
- ⁴⁵ Redfern, A. Et al Law and Practice of International Commercial Arbitration. *Kluwer Law International*, 2004, § 2–13.
- ⁴⁶ Lielākajā daļā valstu šķīrējtiesas spriedumu var pārskatīt valsts tiesā. Piemēram, UNCITRAL Starptautiskās komercšķīrējtiesas parauglikuma 6. pants noteic, ka tiesa vai cita norādītā institūcija var sniegt šķīrējtiesai palīdzību noteiktos gadījumos (piemēram, šķīrējtiesneša iecelšanā, noraidīšanā, jurisdikcijas noteikšanā, šķīrējtiesas sprieduma atcelšanā). Ukrainā Likuma par starptautisko komerciālo šķīrējtiesu (pieejams: http://www.nau.kiev.ua/cgi-bin/nauonle.exe?zake+151731_t+guest) 6. pantā par šādu institūciju noteikts Tirdzniecības un rūpniecības kameras prezidents, bet Vācijā Civilprocesa kodeksa 1062. pantā (<http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/zpo/index.html>) – Augstākā rajona tiesa. Lidzīgas normas ir iekļautas arī Lietuvas likumā Par šķīrējtiesu (pieejams: <http://www.llrx.com/features/lithuanian2.htm>), Ungārijas Šķīrējtiesas likumā, Zviedrijas Arbitrāžas likumā (pieejams: http://www.chamber.se/arbitration/english/laws/skiljedomslagen_eng.html), Austrijas Civilprocesa kodeksā (pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/austria.code.of.civil.procedure.fourth.chapter.as.modified.1983/index.html>) u. c.
- ⁴⁷ Londonas Starptautiskās šķīrējtiesas reglamenta 17. pants, Šveices Starptautiskās Arbitrāžas reglamenta 17. pants, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras šķīrējtiesas reglamenta 4. pants u. c.
- ⁴⁸ Krievijas Federācijas likuma par starptautisko komerciālo arbitrāžu (Закон РФ о международном коммерческом арбитраже) (pieejams: <http://www.jus.uio.no/lm/russia.international.commercial.arbitration.1993/doc.html>) 22. pants, Bulgārijas Likuma par Starptautisko arbitrāžu 26. pants (pieejams: <http://www.bcci.bg/arbitration/lawofarbitr.htm>), Irānas Likuma par starptautisko arbitrāžu 21. pants. Arī Lietuvas likuma 25. pantā ir noteikts, ka nacionālās šķīrējtiesas lietas tiek skatītas lietuviešu valodā, bet panta otrajā daļā ir norādīts, ka starptautiskās lietās, ja puses nav vienojušās par procesa valodu vai valodām, šķīrējtiesas sastāvs nosaka to.
- ⁴⁹ Iespējams, ka valodas izvēle bieži vien ir saistīta ar šķīrējtiesnešu svešvalodu nezināšanu, sevišķi Latvijā. Piemēram, ja puses tieši šķīrējtiesas līgumā ir vienojušās par valodu, šķīrējtiesas institūcijai šī vienošanās ir saistoša, un tai ir jāieceļ tāds šķīrējtiesnesis, kas pārvalda šo valodu. Tomēr praksē ir izveidojusies netieša prasmju līmeņu nošķiršana, proti, šķīrējtiesneša valodai ir jābūt mazāk tekošai paša procesā nekā šķīrējtiesas nolēmumā (*Castineira, E., Petsche, M. The Language of the Arbitration: Reflections on the Selection of Arbitrators and procedural Efficiency. ICC International Court of Arbitration Bulletin*, Vol. 17, No. 1–2006, p. 38), tomēr šķīrējtiesnesiem ir jābūt pietiekošām zināšanām, lai strādātu procesa valodā. Ir pieļaujamas sīkas atlaides šķīrējtiesnesiem, bet šķīrējtiesas priekšsēdētājam valoda ir jāzina ļoti labi.
- Latvijas tiesas ir apstiprinājušas tiesības uz svešvalodā runājošu šķīrējtiesnesi, ja par šo valodu ir vienojušās puses. Lietā Nr. CA-4208/20 Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģija uzskatīja, ka šķīrējtiesa ir ne tikai izskatījusi lietu, kas tai nav piekritīga, bet arī pārkāpusi pušu vienošanos par šķīrējtiesas valodu:
- «No pušu līgumiem redzams, ka līgumslēdzējas puses ir izmantojušas viņām ar Civilprocesa likuma 509. panta pirmo daļu paredzētās tiesības vienojušās par šķīrējtiesas valodu, nosakot, ka šķīrējtiesas process notiek angļu valodā. No [atbildētāja] iebildumiem pievienotā [...] šķīrējtiesas 2004. gada 20. janvāra lēmuma redzams, ka 2003. gada 25. novembrī tiesas process tika vadīts latviski, nodrošinot tulkā palīdzību jautājumos, kas saistīti ar pušu vienošanos par procesa norisi angļu valodā. No iepriekšminētā izriet, ka process noticis valsts valodā, bet tikai atsevišķas procesuālās darbības ir notikušas angļu valodā. Civillietu tiesas kolēģija uzskata, ka konkrētajā gadījumā nevar uzskatīt, ka ir ievērota pušu vienošanās par šķīrējtiesas valodu, jo procesam bija jānotiek angļu valodā.» (Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas lēmums Nr. CA-4208/20 2004. gada 19. augustā.)
- Tādējādi tiesa uzskatīja, ka šķīrējtiesnesis, kas pietiekami nepārvalda valodu, par kuru puses vienojušās šķīrējtiesas līgumā, nevar skatīt šādu lietu pat tad, ja visi lietas dalībnieki saprot valsts valodu.